

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2008 | ÅRGÅNG 12

Bokförlaget THALES

Stefan Olsson

Hvarje människa är förnedrad, hon må veta det eller ej, då andra utan att tillfråga henne, tillvälla sig en obegränsad makt över hennes öde (J. S. Mill 1862, s. 171).

ATT BARN INTE skall ha rösträtt anses av de flesta som självklart, så självklart att knappast någon av de framstående demokratiteoretikerna har ägnat det sin uppmärksamhet. Inte heller tycks frågan ha någon plats i den allmänna debatten. För de flesta är det helt enkelt en icke-fråga.¹

I den här uppsatsen kommer denna »självklarhet» att ifrågasättas. Huvudskälet till att barn är uteslutna från rösträtten är att de saknar politisk kompetens. Jag kommer att argumentera för att detta skäl inte längre äger någon giltighet. Mycket talar för att bristande politisk kompetens hos vissa medborgare inte är något problem för demokratins funktionssätt. Därmed blir det svårt att hålla fast vid att barn inte skall ha rösträtt.

Uppsatsen är upplagd så att jag börjar med att påminna läsaren om vad som rimligen bör vara den principiella utgångspunkten i en diskussion om rösträtten, nämligen att den skall vara utsträckt till alla medborgare. Det är eventuella undantag från denna princip som måste rättfärdigas, och inte tvärtom. Bevisbördan ligger på den som vill att det skall finnas begränsningar. Detta gäller även undantag som uppfattas som allmänt accepterade.

Därefter presenterar jag huvudargumentet för det undantag som görs för barn – kompetensargumentet. Det har sitt ursprung i den kritik mot demokratin som förekom strax före demokratins genombrott. Genom att utnyttja det sätt att tänka som då var tongivande kan vi se vilka förutsättningarna är för argumentets giltighet.

Prövningen av förutsättningarnas giltighet görs genom att diskutera effekterna av väljarkårens kompetens på demokratins funktionssätt, relevansen av det nuvarande åldersstrecket, samt vilket betydelse föräldrarna har för kompetensproblemet. Jag kommer

här att visa att kompetensproblemet inte alls är så stort som vi tidigare har trott. Att ge barn rösträtt innebär därför inga problem. Tvärtom kan vi till och med räkna med att få en *kompetensökning* i väljarkåren tack vare föräldrarnas inblandning. Att utesluta barn från rösträtten framstår därmed inte bara som onödigt, utan till och med som att det strider mot sitt eget syfte!

Uppsatsen avslutas med en diskussion om föräldrarnas roll som ombud för barnen. Denna fråga faller lite utanför syftet, men är ändå relevant eftersom tanken på att barn skall kunna rösta står och faller med om vi accepterar föräldrarna som barnens ombud. Vid sidan av kompetensargumentet är föräldrarnas roll det som föranleder flest invändningar mot att ge barn rösträtt. Mitt argument här är att föräldrarnas ombudsroll inte orsakar större problem än de som redan finns i den nuvarande föräldrarollen, eller som vi känner till sedan tidigare från det politiska livet. Att låta föräldrarna agera ombud för sina barn borde vara okontroversiellt.

Allmän och lika rösträtt

ÄNDA FRAM TILL 1921 var det många i Sverige som tyckte att det närmast var en självklarhet att rösträtten skulle vara begränsad. Vissa människor var per definition inte lämpliga att rösta – kvinnor, arbetare, fattiga. Under det senare 1800-talet och tidiga 1900-talets rösträttsdebatt var detta utgångspunkten för all diskussion. Det var inte inskränkningarna i rösträtten som behövde rättfärdigas, eftersom dessa var »naturliga», utan det var propåerna om utsträckt rösträtt som behövde motiveras.

Sedan demokratins införande har dock bevisbördan skiftat. Idag anser vi allmänt att ju mer demokrati vi kan få desto bättre är det. Medborgarnas delaktighet i statens skötsel skall vara så jämlikt och inklusivt som möjligt. Detta är den grundläggande normen, och som sådan förväntas den gälla så långt som möjligt utan undantag. Följaktligen gäller den också rösträtten den självklara huvudregeln blir att den skall omfatta alla.

Det är inte längre någon som inom vårt demokratiska samhälle ifrågasätter denna princip. Om någon mot förmodan skulle före-

slå inskränkningar i rösträtten skulle han, förutom att han förmodligen inte ens skulle bli tagen på allvar, vara den som skulle vara tvungen att motivera sitt ställningstagande. Förr låg bevisbördan på den som ville avskaffa inskränkningarna i rösträtten; idag ligger bevisbördan på den som vill argumentera för inskränkningar.

Jag vill göra detta påpekande för att klargöra att det förhållande som existerar i samtliga världens demokratier, att alla medborgare utom de under en viss ålder har rösträtt, inte är en motsägelsefri och naturlig teoretisk startpunkt för våra normativa uppfattningar om hur den goda demokratin bör vara beskaffad. Det är förvisso den allmänt accepterade uppfattningen om hur det bör vara, men den bygger på ett undantag från en huvudregel.

När ett undantag strider mot en huvudregel brukar vi begära en motivering till varför undantaget skall accepteras. Det skall kunna rättfärdigas. Visar det sig sedan att de argument som detta bygger på inte är hållbara brukar vi säga att vi i så fall bör avskaffa undantaget, för att kunna få en så renodlad tillämpning av huvudregeln som möjligt.

På detta sätt menar jag att vi också bör närma oss frågan om barns rösträtt. Att barn inte har rösträtt utgör ett undantag från huvudregeln om allmän och lika rösträtt, och som sådant måste det kunna rättfärdigas, om vi skall ha det kvar. Frågan för mig i den här artikeln är alltså om undantaget för barn kan rättfärdigas eller inte. Finner jag då att rättfärdigandet saknar grund betyder det att jag, liksom läsaren, bör dra slutsatsen att rösträtten skall utsträckas till att även omfatta barn.

Genom att fokusera på grunden till det som jag ser som ett undantag från en huvudregel, kommer jag inte att ägna någon möda åt att försvara själva huvudregeln. Här utgår jag istället ifrån antagandet att om det är bra för vuxna att ha rösträtt så bör det rimligtvis också vara bra för barn. Jag utgår ifrån att huvudregeln åtminstone i princip är tillämplig på barn, eftersom barn, till skillnad från träd, stenar eller djur, är människor.

Någon kanske dock menar att det här med politik och barn inte alls hör ihop på samma sätt som det förr fanns dem som menade att

»kvinnosysslor» inte hade med politik att göra. Någon annan menar kanske istället att det helt enkelt är »onödigt» med rösträtt för barn, eftersom de ju har sina föräldrar som tar hand om dem.

I den här artikeln kommer jag inte att bemöta den typen av invändningar eftersom de ifrågasätter själva huvudregeln, att rösträtten skall vara allmän och lika för alla medborgare utan undantag. Den som menar att barn och politik inte hör samman, menar att barn helt enkelt inte ingår i den grupp av människor för vilken statens maktutövning har någon betydelse. »Barn är ett folk och de bor i ett främmande land», för att citera en känd poet. På samma sätt som att folk som bor i Australien inte skall ha rösträtt i Sverige, skall barn inte heller ha det.

Min utgångspunkt är istället att barn är medborgare som bor tillsammans med oss vuxna och vilkas liv påverkas av politiken lika mycket som våra. Vi trängs om samma utrymme på gator och torg. Vi lyder under samma lagar och vi delar på samma skattepengar. Barns rätt att göra sina intressen gällande i den politiska processen bör därför vara samma som vuxnas rätt. Detta gäller även om barnen har goda intresseadvokater i sina föräldrar, för majoriteten av samhällets vuxna är inte barnföräldrar.²

Jag utgår alltså vare sig ifrån att barn skulle vara en särskild typ av människor som per definition inte behöver rösträtt, eller andra idéer om att barn skulle leva isolerade från statens maktutövning. Istället utgår jag ifrån att vi, i brist på bevis för motsatsen, bör utgå ifrån att statens maktutövning påverkar oss alla lika mycket, liten som stor, och att om rösträtt därför är bra för vuxna, så är det också bra för barn.

Det finns naturligtvis mycket mer att säga om vad röstning egentligen innebär. Här har jag uppmärksammat att röstning är ett sätt för medborgarna att främja sina intressen. Alla instämmer dock inte i att detta vare sig är eller bör vara rätt sätt att se på vad det innebär att rösta. Vissa menar att väljare huvudsakligen motiveras av idéer om det allmänna bästa när de går till val och att denna attityd också bör uppmuntras. Att komma med förslag om att barn skall ha rösträtt för att kunna främja sina intressen blir i det perspektivet moraliskt förkastligt eftersom det uppmuntrar till egoism.

Ytterligare några teoretiker hävdar dessutom, på fullt allvar, att röstning inte har någon betydelse alls. Antingen tänker man sig att det demokratiska systemet är så korrupt att det bara är myglande särintressen, alternativt den amoraliska marknaden, som bestämmer politiken,³ eller så hänvisar man till Downs berömda röstningsparadox som säger att den individuella kostnaden för att utföra själva rösthandlingen aldrig uppvägs av den individuella nyttan av att rösta. En röst på flera miljoner har ju en extremt liten betydelse för valresultatet.⁴

Ingen av dessa populära teoretiska föreställningar om vad det innebär att rösta kan dock mäta sig med de historiska erfarenheterna. Dessa säger entydigt att rösträttslösa grupper inte får sina intressen tillgodosedda. Det mest tydliga exemplet på det är kvinnornas förbättrade ställning i samhället under 1900-talet. Vem tror att detta hade kunnat ske om bara män hade haft rösträtt? Och skulle kvinnorna idag vara beredda att ge upp sin rösträtt med hänvisning till att den inte är nödvändig, eftersom deras män ändå tar hand om dem, och att man ju likväl inte skall rösta efter sitt snäva könsintresse utan tänka på landets gemensamma bästa? Nej, det skulle inte hända.

Att jag i den här artikeln därför utgår ifrån att rösträtten har ett värde för barn, i och med att det skulle ge dem makt att försvara sina intressen, är således varken empiriskt eller moraliskt orimligt. Tvärtom stämmer det väl överens med hur rösträttslösa grupper faktiskt har resonerat i det förflutna.

Utgångspunkten för den här artikeln bör således kunna formuleras så att barn principiellt sett bör ha rösträtt, såvida det inte går ut över något annat, som är lika viktigt att ta hänsyn till, som principen om allmän och lika rösträtt. Ett sådant skäl skulle kunna vara att barn i allmänhet saknar den kunskap, mognad och livserfarenhet som krävs för att kunna fatta genomtänkta politiska beslut. Även den som till fullo stöder tanken på att den allmänna och lika rösträtten skall vara så bred som möjligt, tänker väl sig ändå att ett visst grundläggande mått av rationalitet ändå skall ingå som en ofrånkomlig del i en sunt fungerande demokrati (Cohen 1975, s. 4). Att ge barn, även spädbarn, rösträtt innebär ofrånkomligen att

man ger samma rätt till inflytande över statens angelägenheter till människor som knappt är medvetna om sin egen existens, som man ger till de allra mest erfarna och förståndiga av oss vuxna. Måhända måste vi därför begränsa rösträtten för dem med den allra svagaste förståelsen för politik för att systemet skall fungera? Detta är just kompetensargumentets innebörd. Låt oss därför fråga oss hur väl underbyggt det är.

Kompetensargumentet

HISTORISKT SETT HAR det funnits tre huvudsakliga skäl till att begränsa rösträtten: förtjänst, kompetens och typ av person (kön, ras). Därtill har det också funnits, och finns fortfarande, olika sätt att begränsa rösträtten genom att begränsa vilka som får vara medborgare. Just denna fråga tänker jag dock inte beröra, utan mitt intresse rör de begränsningar som funnits inom den grupp som redan är medborgare.⁵ Historiskt sett har rösträttsstriderna inte stått mellan medborgare och ickemedborgare utan medborgare emellan.

När rösträttsstriden stod som hetast i Sverige var det förtjänstargumentet som var den stora stöttestenen. De konservativa som motsatte sig allmän rösträtt menade att ingen rättighet kunde vara ovillkorlig, den måste motsvaras av någon form av skyldighet. För att få rätten att rösta måste man ha gjort sig förtjänt därtill. Konkret tog det sig uttryck i att rösträtten följde med skattskyldigheten. Den som hade hög inkomst och betalade mer i skatt fullgjorde större skyldigheter och fick följaktligen fler röster. Viktigast av allt var dock att man fullgjorde sina skyldigheter. Särskilt viktigt var det därför att man inte hade skatteskulder (Olsson 2000, kap. 4).

Att bli utestängd från rösträtten på grund av att man var fel typ av person var inte heller ovanligt på den tiden. I Sverige gällde detta kvinnor, men i andra länder har även ras använts som skäl för att diskvalificera vissa vuxna människor som väljare.

Idag är det dock bara kompetensargumentet som fortfarande kan visa på en viss livskraft.⁶ För en modern teoretiker som Robert Dahl är det självklart att uppenbart okunniga väljare inte skall ha rösträtt:

So far as I am aware, no one seriously contends that children

should be full members of the demos that governs the state. An eight-year-old child can hardly be enlightened enough to participate equally with adults in deciding on laws to be enforced by the government of the state (Dahl 1989, s.126).

Nu förklarar dock Dahl aldrig varför en väljare måste vara »upplyst» för att kunna delta. Det tas för givet. Därför kan det vara bra att utnyttja den anti-demokratiska argumentation, som presenterades av de konservativa i Västeuropa före allmänna rösträttens införande, för att få en förklaring.

Ända sedan Platons dagar har anti-demokrater av olika slag klagat på folkets bristande kunskaper. Onekligen har meritokratin – idén om att det finns en viss identifierbar person eller grupp av personer som är mest lämpade att styra – varit en av demokratins huvudkonkurrenter. Vid 1800-talets slut, och början på 1900-talet, då demokratiska idéer debatterades intensivt, tog sig denna tradition uttryck i två böcker som fick stor spridning, *Massans psykologi* av Gustave Le Bon (1912) och *Inkompetenskulten* av Emile Faguet (1916).⁷

I *Massans psykologi* förklarar Le Bon hur folksamlingar betar sig. Massorna har en förmåga att verka fördummande på människorna. Massan är en pöbel som saknar förnuft, och som låter sig styras av känslor och impulser. Den låter sig också lätt manipuleras av demagoger som kan leda den till vilka vansinnigheter som helst.

Inkompetenskulten hävdar, i samklang med *Massans psykologi*, att massan, om den får fritt utrymme, kommer att välja inkompetenta ledare. Massorna saknar förmåga att bedöma vilka ledare som sakligt sett är kompetenta. Istället dras de till att följa personer som är som de själva. De identifierar sig inte med dem som är mest kompetenta, eftersom dessa personer just i kraft av sin kompetens sticker ut från kollektivet. Därför väljer de ofelbart inkompetenta ledare.

Vad nästan hela den bildade överklassen på fullaste allvar trodde var att demokratien var ett riskprojekt (Tingsten 1933, s. 14–19). Det var kanske en fin tanke att låta alla medborgare vara med och rösta, men det var farligt. Folk i allmänhet var inte mogna att styra sig själva. De skulle inte kunna klara av att organisera sig på ett väl-

ordnat och civiliserat sätt. Allt vad sakkunskap och erfarenhet hette skulle ersättas av ett vulgärt pöbelvälde.

Så såg kompetensproblemet ut för den grupp som hade makten vid tiden för demokratins införande. En förutsättning för att de skulle kunna gå med på demokrati var därför att det infördes »garantier» för de politiska beslutens kvalitet. I det svenska fallet fördes från konservativ sida fram att åldersgränsen för rösträtt skulle höjas, vilket också skedde (Olsson 2000, s. 148).

Även om de svenska konservativa här får utgöra exempel på hur demokratin förr betraktades var denna inställning inte unik för vare sig dem eller konservatismen i övrigt. Två andra kända exempel kan kort nämnas. Det ena är Förenta Staternas författning. Denna är som bekant konstruerad enligt principen om maktindelning och därför fylld med en mängd »checks and balances». Alla dessa har inte kommit till för att olika maktcentra skall balanseras, utan har även skapats för att förhindra att folket förivrar sig. James Madison talade om att skydda folket mot »de egna passionernas tyranni» (Pole 1987, s. 268, Federalist paper No. 63).

Ett andra exempel är liberalen John Stuart Mill. Eftersom han var övertygad demokrat ville han gärna se att alla fick rösträtt. Samtidigt var han tvungen att konstatera att folket var alltför dåligt bildat för att det skulle vara möjligt. Majoriteten av väljarna skulle komma att vara arbetare, och deras »politiska intelligens» var inte tillräckligt stor. Risken fanns att arbetarna skulle etablera en »klasslagstiftning», dvs. att arbetarna genomdrev en politik som bara gynnade den egna klassen, utan avseende på att det också fanns andra intressen i samhället.

Det gick inte att komma förbi kompetensen, menade han. Hans förslag blev därför att man visserligen kunde ge alla rösträtt, men att den skulle vara graderad. Personer i arbetsledande ställning eller med utbildning kunde anses vara mer kunniga och borde därför få extra röster (Mill 1862, s. 172–187).

När principerna för vår moderna demokrati lades fast i början av 1900-talet var det alltså med en viss skepticism. Att en åldersgräns sattes upp var självklart eftersom barn inte hade någon politisk

kompetens, och att väljarna var kompetenta var nödvändigt för demokratins överlevnad. Förutsättningarna för kompetensargumentets giltighet skulle därmed kunna summeras i ett par teser:

1. Väljarnas kompetens är av stor betydelse för demokratins överlevnad. Om inte av betydelse för överlevnaden så i alla fall av stor betydelse för de politiska beslutens kvalitet.
2. Barn saknar politisk kunskap.
3. Om barn har rösträtt kommer demokratin antingen att gå under eller allvarligt försämrats.

Kompetensens betydelse för demokratins funktionssätt

AV DESSA TRE teser kommer jag inte att ifrågasätta nr. 2. Visserligen går det att visa att barn inte är helt utan kunskaper och att barn också kan uppträda lika moget och förståndigt som vuxna ibland,⁸ men att hävda att dessa kunskaper generellt sett skulle ligga på samma nivå som vuxnas är nog en överdrift. Min kritik av kompetensargumentet går istället ut på att ifrågasätta behovet av kompetenta väljare. Min poäng är helt enkelt att det inte gör någonting om vi har en stor grupp väljare med mycket låg kompetens. Demokratin fungerar alldeles utmärkt ändå (eller om man har en mer pessimistisk syn: att det åtminstone inte kan bli sämre än vad det redan är).

Den konservativa farhågan var att demokratin skulle utvecklas till ett pöbelvälde, på grund av de okunniga väljarna. Men den be-sannades aldrig. Idag vet vi därför mer om det demokratiska systems livsduglighet än vad de gjorde vid början av 1900-talet. Vi vet att demokratin fungerar, och vi vet att den gör det trots att många väljare faktiskt är okunniga. För det är inte bara barn som saknar politisk kompetens, utan många vuxna också.

Felet med tanken att väljarna måste vara kompetenta för att rösta är inte att kompetensen skulle vara oviktig, utan att betrakta väljarkåren som en enhet. Visst tror även jag att om alla, eller åtminstone en mycket stor majoritet av väljarna, hade samma kompetensnivå som barn, skulle demokratin ta skada. Men väljarkåren kan inte betraktas på det viset.

Väljarkårens kunskaper har varit en källa till debatt sedan man i

USA på 1950-talet publicerade de första undersökningarna i ämnet. Dessa konstaterade att det fanns ett stort gap mellan den kunskapsnivå väljarna befann sig på och den som de borde befinna sig på om de skulle kunna mäta sig med sina förtroendevalda. Diskussionen har sedan handlat om i vad mån vi skall se detta som ett problem eller inte.

En av de senaste undersökningarna på området har gjorts av Holmberg & Oscarsson. I sin undersökning utgår författarna från de traditionella valundersökningarna och studerar perioden 1985–2002. De testar tre typer av politisk kunskap: partikännedom, personkännedom och sakfrågor, där sakfrågorna både omfattar frågor om det politiska systemet och aktuella politiska frågor. Det sammanfattande omdömet om väljarnas kunskaper är att de är goda. 90 procent av väljarna klarar av att pricka in partierna på en höger- och vänsterskala, och 90 procent vet vilka partiledarna är. När det gäller sakfrågorna är det sämre och resultaten varierar kraftigt beroende på olika frågor. Sammantaget konstaterar dock författarna att av de sammanlagt 38 kunskapsfrågor som ställts till väljarkåren har majoriteten lyckats svara rätt på 27, dvs. 70 procent av frågorna (Holmberg & Oscarsson 2004, s. 198–208).⁹

Är detta lite eller mycket? Det är mycket svårt att avgöra. Den främsta amerikanska undersökningen uppvisar ett helt annat resultat. Delli Carpini & Keeter har i sin undersökning summerat de kunskapstest som gjorts under perioden 1940–1994, sammanlagt 448 frågor om institutioner, personer och sakfrågor. Resultatet visar att majoriteten lyckats svara rätt på endast 44 procent av frågorna (Delli Carpini & Keeter 1996, s. 62–104).¹⁰ Nu säger författarna att de amerikanska väljarna generellt sett är sämre än de i andra länder (ibid. s. 89–91), men det är inte helt oproblematiskt att jämföra dessa två undersökningar. En stor del av skillnaden mellan undersökningarna förklaras av att de amerikanska undersökningarna innehåller svårare frågor.¹¹

Ett annat sätt att bedöma väljarkårens kompetens är att fokusera på gruppen med allra sämst kunskaper, dvs. den grupp som utgör ett potentiellt hot mot demokratins funktionsduglighet, den grupp

som skulle kunna få demokratin att utvecklas till ett pöbelvälde. Hur stor är denna grupp?

Även här visar det sig att olika sätt att mäta ger olika resultat. I en undersökning med 50 frågor visar Delli Carpini & Keeter att i genomsnitt 31 procent av väljarna svarat »vet inte» på frågorna och att 21 procent givit ett felaktigt svar (ibid. s. 93–95). Slår vi ihop dessa två grupper får vi 52 procent, vilket i så fall betyder att det i genomsnitt är lite mer än hälften av väljarna som inte kan ge ett korrekt svar på en given fråga om politik.

Den genomsnittliga siffran av inkorrekta svar är dock inte något bra mått eftersom det också inkluderar felaktiga svar från dem med mycket goda kunskaper. Bennett försöker istället ringa in den grupp som utan tvekan saknar kompetens. Han kallar denna grupp för »the know nothings», och han definierar den som de som knappt klarar av att ge ett enda korrekt svar. I en första undersökning konstaterar han att om det hade varit fråga om en tentamen skulle han som professor varit tvungen att ge 29 procent underkänt, trots generös rättning. I en uppföljande studie med inriktning på utrikespolitiska kunskaper konstaterar han samma sak, 32,9 procent av försökspersonerna lyckas inte pricka in en enda fråga (Bennett 1988, s. 482; Bennett 1996, s. 225).¹²

Ett annat sätt att försök att ringa in den problematiska gruppen presenteras av Lau & Redlawsk (2001). I sin studie försöker de bedöma hur stor andel av väljarkåren som röstar »fel» i den bemärkelsen att de röstar på en kandidat som företräder en politik som går rakt emot de egna åsikterna. De konstaterar att ca 25 procent av väljarkåren röstar på en annan politik än den de sympatiserar med.

Tillsammans ger oss dessa siffror en uppfattning om hur stor den problematiska gruppen skulle kunna vara, någonstans mellan 25 och 30 procent av väljarkåren. Som minst handlar det alltså om en fjärdedel av väljarkåren som saknar elementär kunskap om politik.

Nu kanske någon tycker att detta är bekymmersamt. 25 procent är ju en ganska stor del av väljarkåren och det kan knappast bli bättre om rösträtten skall utsträckas till att också omfatta barn. Jag menar dock att situationen bör bedömas helt annorlunda. Tvärtom

visar siffrorna att demokratin fungerar *trots* att ett stort antal väljare saknar elementära kunskaper. Jag menar inte att 25 procent skulle vara en liten andel, men det är likväl ett faktum att denna grupp inte utgör något hot mot demokratins funktionsduglighet. De som var kritiska mot allmänna rösträttens införande vid förra sekelskiftet menade att den här gruppen utgjorde ett allvarligt problem. Det politiska systemet skulle inte fungera om den fick rösträtt. Denna farhåga har dock visat sig vara felaktig. Påståendet om att samtliga väljare måste ha vissa grundläggande kunskaper om politik för att demokratin skall kunna fungera är alltså inte korrekt.

Varför är det på det viset? Det finns ett flertal förklaringar. En första är att dåliga faktakunskaper inte är detsamma som låga kunskaper i övrigt eller att man skulle sakna politiskt omdöme. Det finns visserligen ett mycket starkt samband mellan faktakunskaper och andra mått på politisk kompetens. Den som klarar sig bra i test med faktakunskaper är också den som klarar sig bra i andra former av kunskapstest. Detta gör att faktakunskaper kan användas som ett mått för kunskaper om politik i allmänhet (Delli Carpini & Keeter 1993, s. 1180). Icke desto mindre kan man göra rationella val utan att vara fullt informerad.

Det finns genvägar till kunskap. Exempelvis kan en person köpa en tekniskt komplicerad produkt, som en dator, utan att veta något om hur den fungerar. Istället sätter hon sin tillit till ett särskilt varumärke. På så sätt vet hon att hon köper en pålitlig produkt. På samma vis kan väljare utnyttja ideologier och partier som »varumärken». Att inte vara fullt informerad betyder alltså inte att man automatiskt också gör ett irrationellt val (Niemi & Weisberg 2001, s. 105–106).

En andra förklaring finner vi i det faktum att många okunniga väljare röstar slumpmässigt. Om vi tänker oss att dessa väljare egentligen inte vet vad de gör när de röstar kommer de att begå en mängd misstag. Dessa misstag tillfaller dock inte något särskilt parti utan fördelas slumpmässigt. Därigenom tar de ut varandra. Om en socialdemokrat av misstag röstat på moderaterna gör inte detta något för det finns sannolikt också någon moderat som av misstag röstat på socialdemokraterna. Slumpmässiga »röstningsfel» påverkar alltså inte resultatet.

Den teoretiska grunden för detta finner vi i Condorcets juryteorem. Condorcet upptäckte att sannolikheten för att en grupp personer skall gissa svaret på en fråga är större än den genomsnittliga sannolikheten hos de enskilda individerna. Ju större gruppen är desto mer ökar sannolikheten. Grupper är alltså bättre på att gissa än vad enskilda individer är, och stora grupper är bättre än små. Det här gör att man kan finna rätt svar i en fråga genom att tillämpa majoritetsregeln.

Mekanismen bakom detta fenomen kallas för »information pooling». Varje individ som ingår i gruppen innehar en viss mängd information, varav en del är korrekt och en del inkorrekt. Vid röstningen styrs individen av såväl korrekt som inkorrekt information. Den korrekta informationen styr dock individerna i gruppen åt samma håll, medan den falska informationen styr dem åt flera olika håll. Den korrekta informationen pekar ut ett svar som det sannolikt rätta, medan den falska informationen pekar ut flera olika svar. På detta sätt aggregeras den korrekta informationen, medan den falska informationen sorteras bort (Page & Shapiro 1992, s. 15–26; Miller 1996; List & Goodin 2001; Grofman & Feld 2002).

Många finner Condorcets juryteorem konstraintuitivt och menar att det bara fungerar när individerna har en förmåga att göra *kvalificerade* gissningar. Den individuella sannolikheten att gissa rätt måste ligga över 0,5, annars får man en omvänd aggregerad effekt. Det påstås att condorceteffekten också bara uppstår när det finns två alternativa svar (Estlund 1993; Estlund 2002, s. 25). Båda dessa invändningar har dock övertygande vederlagts av List & Goodin (2001). Condorceteffekten uppstår även med låga nivåer på den individuella sannolikheten och med flera alternativ. Det är just när det finns flera alternativa svar som condorceteffekten uppstår trots låga individuella sannolikheter.¹³

Ytterligare en invändning mot att Condorcets juryteorem skulle ha någon betydelse i verkligheten är att det saknas »riktiga» svar i politiken. Politiken är ju till sin natur omstridd. Men denna kritik missar det väsentliga i den mekanism som är verksam, vilken är att dålig information sorteras bort. Denna sorteringsmekanism är ett

sätt att urskilja dålig information från bra information, och på så vis dålig politik från bra politik, eftersom frågor om politik lika mycket handlar om fakta som värderingar. Den praktiska nyttan ligger i att man lyckas sortera bort åtminstone de värsta alternativen. Condorcets juryteorem är alltså inte bara en teoretisk kuriositet, utan ett högst verkligt fenomen som hjälper till att hålla vettvillingar och charlataner borta.

En sak som condorceteffekten inte rör på är dock så kallade »systematiska röstningsfel». Det är en sak att rösta fel därför att man är oinformerad, men det är en annan sak att rösta fel därför att man har blivit lurad. Den kritik som 1800-talets skeptiker riktade mot demokratin vände sig inte bara mot massans låga bildning, utan dess benägenhet att låta sig bli manipulerad. En viktig fråga är därför om det går att manipulera den problematiska gruppen. Kan man få dem att rösta på ett särskilt vis? Kan man få dem att begå »systematiska röstningsfel»?

Ja, det kan man, men inte mycket. Bartels har i en undersökning av de amerikanska presidentvalen kommit fram till att demokratiska kandidater i genomsnitt brukar tjäna 2 procentenheter på de okunniga väljarna, och sittande presidenter brukar tjäna 5 procentenheter. Detta visar att de okunniga väljarna inte röstar slumpmässigt helt och hållet, utan att de av någon anledning lockats att rösta på ett visst sätt. Samtidigt visar dock siffrorna också att denna grupp inte är särskilt stor. I det amerikanska fallet rör det sig om ca 4–10 procent,¹⁴ avsevärt färre än de 25–30 procent som utgör hela den okunniga gruppen. Större delen av de okunniga har alltså inte ett röstningsbeteende som avviker från övriga väljare. Potentialen för manipulation är alltså inte särskilt stor.

Vi kan inte heller dra slutsatsen att de eventuella 10 procenten som trots allt begår systematiska röstningsfel är lättmanipulerade för vi vet inte varför de har röstat som de har gjort. Det är inte säkert att de har låtit sig luras av kampanjpropaganda, utan kan mycket väl vara stabila väljare som alltid röstar på »fel» kandidat. Faktum är att Kuklinski m.fl. (2000, s. 799–801) menar att ju mer felinformerad (systematiskt fel) en väljare är, desto mindre benägen

är hon att ändra uppfattning. De mest felinformerade är också de mest envisa.

Men är det inte en sanning att de okunniga väljarna är de som bestämmer sig i slutet av valkampanjerna (Niemi & Weisberg 2001, s. 104–105; Holmberg & Oscarsson 2004, s. 217–226; Ellis 2003, s. 177)? Visar inte detta att de är mer lättmanipulerade? Nej, därför att bestämma sig sent är inte detsamma som att vara mottaglig för propaganda. Tvärtom talar det mesta för att de som bestämmer sig sent gör det för att de inte är särskilt intresserade av politik alls och därmed *mindre mottagliga* för propaganda än andra grupper (Gopoi-an & Hadjiharalambous 1994; Ellis 2003, s. 174–175). Att okunniga väljare bestämmer sig sent är alltså inte en källa till oro. Det går ju inte att manipulera folk som inte bryr sig.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att det inte går att hävda att de okunniga väljarna skulle ha haft en skadlig effekt på demokratins välbefinnande. Den fördemokratiska uppfattningen var att den okunniga gruppen var stor, att den var lättmanipulerad och att den skulle agera samfällt som en mobb. Denna föreställning har inget som helst empiriskt stöd. De okunniga väljarna är inte en enhetlig grupp där alla agerar på samma vis. En del av dem röstar helt slumpmässigt utan att ha en aning om vad de gör, andra låter sig luras att rösta på det ena partiet istället för det andra. En del bestämmer sig tidigt, andra sent. En del byter parti i varje val, andra röstar på samma parti i varje val. Föreställningen att en stor grupp okunniga väljare skulle utgöra ett hot mot demokratin är alltså inkorrekt.

Den felaktiga åldersgränsen

HUVUDSKÅLET TILL ATT inte ge barn rösträtt, därför att deras bristande kompetens utgör ett problem för demokratins funktionsduglighet, vilar således inte på någon solid empirisk grund. En fråga som man bör ta ställning till dock är vad som skulle hända med den okunniga gruppen om också barn fick rösträtt. Även om det inte går att bevisa att de okunniga idag utgör något problem för demokratin kanske det skulle bli annorlunda om denna grupp plötsligt utökades med några miljoner?

Barnens andel av den svenska befolkningen är ungefär en femtedel. Tillsammans med den knappa tredjedel som kan antas sakna politisk kompetens blir det ungefär 46 procent av väljarkåren.¹⁵ I och med det kommer vi kanske upp i de siffror där det kan finnas anledning att oroa sig över väljarkårens samlade kompetens?

Visserligen tror jag alltjämt på mitt argument att så länge den okunniga delen av väljarkåren inte är mer än 50 procent och inte heller agerar på ett enhetligt sätt så kan inget ont hända. Men låt oss anta att ett kompetensstreck, som ju åldersstreckets innebär, verkligen skulle tillföra en ökad kompetens i politiken. Hur skall det i så fall dras? Är dagens 18 år lämpligt?

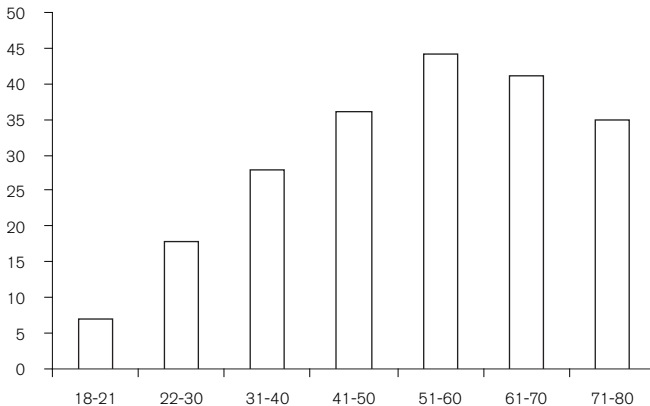
Nej, ty om det nu är befogat att utesluta vissa medborgare från rösträtten av kompetensskäl så borde det rimligen gälla *alla* medborgare och inte bara en viss grupp. Även vuxna utan tillräcklig kompetens borde då inte heller få rösta. Det bästa i så fall vore att införa ett kunskapstest som gäller lika för alla oavsett ålder. Om en 12-åring klarar av testet skall hon ha rösträtt medan en 39-åring som misslyckas inte skall ha det.

Däremot kan det kanske hävdas att en åldersgräns vore ett alternativ till ett kunskapstest, vuxna är ju bevisligen mer kunniga än barn. De historiska erfarenheterna av att använda kunskapstest är inte heller de bästa. Inga kunskapstest är helt fria från godtycke (Shrag 1975, s. 453).

Av detta kan man dock ändå inte dra slutsatsen att åldersstreckets skall dras vid 18 år. Holmbergs och Oscarssons undersökning visar att det finns en mycket stor skillnad i kunskaper mellan förstagångsväljare och övriga. Gruppen 18–21 år är i särklass sämst. Därefter stiger kunskaperna tills man är omkring 50–60 för att sedan avta något, dock ej ner till samma nivå som förstagångsväljarna. Se figur 1. Resultaten står sig vid kontroll för andra tänkbara variabler som t.ex. utbildning och stämmer också med liknande undersökningar för andra länder (Holmberg & Oscarsson 2004, s. 210–216; Ellis 2003, s. 169; Milner 2002, s. 48–49; Delli Carpini & Keeter 1996, s. 156–172; Delli Carpini & Keeter 1993, s. 607; Delli Carpini & Keeter 1991, s. 1185; Peterson et al. 1998, s. 116; Bennett 1988,

s. 485). Vilken generation man tillhör spelar sannolikt en viss roll, men kan inte förklara varför så skilda länder som Rumänien, Mexico och Norge uppvisar samma mönster (Jennings 1996; Holmberg & Oscarsson 2004, s. 215).

Figur 1. Svenska väljare med god politisk kunskap efter ålder. Andel i procent. Genomsnitt för perioden 1985–2002.

Källa: Holmberg & Oscarsson 2004, s. 212. Med goda politiska kunskaper räknas dem som enligt Holmbergs & Oscarssons kunskapsindex nått de två högsta nivåerna på en femgradig skala.

Vad dessa siffror visar är knappast att 18 år skulle vara den mest lämpade gränsen för ett åldersstreck. Andelen förstagångsväljare som kan sägas ha goda politiska kunskaper, dvs. får antingen 4 eller 5 poäng enligt Holmbergs och Oscarssons kunskapsindex, är inte mer än 7 procent räknat på perioden 1985–2002. I valet 2002 var andelen bara 2 procent.

Skall vi ta kompetensargumentet på allvar och utnyttja åldersstrecket som ett sätt att höja kompetensen i väljarkåren borde det i så fall föranleda en ordentlig höjning av åldersgränsen. Kanske borde strecket dras vid 22 år för att bli av med den allra sämsta gruppen, eller vid 30 år för att få en riktigt ordentlig kompetenshöjning.

Det finns i alla fall ingen poäng i att försöka sänka strecket. I den allmänna debatten förekommer ibland åsikten att rösträttsåldern borde sänkas till 16 år.¹⁶ Men vad skall det tjäna till om nu åldersstrecket finns till för att *höja* kompetensnivån i väljarkåren? 16-åringarna har förmodligen ännu sämre politiska kunskaper, vilket gör att åldersstrecket därmed framstår som ännu mer meningslöst.¹⁷

Är det så att vi tillerkänner åldersstrecket en viss funktion bör vi också försäkra oss om att det fungerar ordentligt. Mycket talar för att vi då borde höja rösträttsåldern. Men vill vi inte göra detta är det bättre att ta bort strecket helt och hållet. Ty annars behåller vi en diskriminerande åtgärd som inte ger upphov till de positiva effekter som var syftet med dess införande. Vi får då en åldersgräns som utesluter barn utan att vi får något annat värdefullt igengäld.

Föräldrarna tillför den kompetens som behövs

NU KANSKE NÅGON menar att även om förstagångsväljarna är sämst så är de i alla fall bättre än barnen. Det är ändå en oerhört stor skillnad mellan en 18-åring och en 3-åring. Även om en 18-åring inte kan mäta sig med en 50-åring i politisk kompetens eller i livserfarenhet i övrigt, har hon i alla fall nått en viss självständighet som gör att hon inte behöver stå under förmynderi. I och med det kan man säga att hon är fullt kompetent åtminstone i den bemärkelsen att hon kan försvara sina intressen. En 3-åring däremot kan ju inte ens utföra själva rösthandlingen.

Visst är det så att 3-åringen inte kommer kunna rösta utan hjälp av sina föräldrar. I praktiken blir det därmed föräldrarna som bestämmer hur han skall rösta. Även barn som är stora nog för att kunna lägga en valsedel i ett kuvert kommer självfallet också stå under inflytande av sina föräldrar. Barns röster kommer därför inte läggas på samma självständiga vis som vuxnas.

Men är detta ett problem? Inte ur kompetenssynpunkt. Tvärtom är detta något som visar att kompetensargumentet till och med strider mot sitt eget syfte. Problemet med barnen är ju som bekant att de saknar politisk kompetens, men om de nu kommer att rösta an-

tingen genom sina föräldrar eller under kraftig påverkan av dem, får inte deras okunnighet särskilt stort utrymme. Tack vare sina föräldrar har barnen tillgång till den kompetens de saknar själva. Riktigt små barn kommer därmed att rösta lika kompetent som sina föräldrar. En 3-åring med en förälder i 30-års åldern kan därmed paradoxalt nog bli en mer kompetent väljare än en 18-åring. Resultatet blir att andelen kompetenta väljare i väljarkåren därmed kommer att öka istället för att minska. De flesta barnföräldrar befinner sig nämligen inom den åldersgrupp som har bäst politiska kunskaper, dvs. över 30 år (i Sverige och andra länder i väst). Den som vill försvara tanken på att vi måste ha en mer kompetent väljarkår borde därmed välkomna att barn får rösträtt istället för att motsätta sig det.

Föräldrarnas roll som ombud

UR KOMPETENSSYNPUNKT FINNS det alltså ingenting att invända mot föräldrarnas inblandning. Däremot finns det andra argument som kan föras fram mot barns rösträtt och som har med föräldrarna att göra. Nu faller det lite vid sidan av syftet i denna uppsats att gå in på dessa argument, eftersom de inte har med kompetensproblemet att göra. Föräldrarnas roll är dock så central för idén om att ge barn rösträtt, att hela diskussionen om kompetensargumentet blir ointressant, om det visar sig otänkbart att låta föräldrarna styra sina barns röstning. De frågor som brukar ställas om föräldrarnas roll skall därför kort beröras.

Den stora stötestenen är hur man skall se på föräldrarnas roll som ombud. För att det praktiskt sett skall vara möjligt med rösträtt för barn måste vi acceptera att föräldrarna tillåts influera barnens röstning. Oavsett om man låter barnen gå och rösta precis som vuxna, om man låter föräldrarna följa med in i valbåset eller låter föräldrarna rösta åt sina barn direkt, kommer de att ha ett avgörande inflytande över hur barnen röstar.

En första invändning som finns mot detta är att det därmed egentligen är föräldrarna som röstar och inte barnen. Resultatet är inte att barn ges rösträtt utan att barnföräldrar får extra röster. Så här har en kritisk person uttryckt det:

En parallell kan man dra till att det förr i tiden i Sverige var så att egendomar som jord eller kapital eller liknande var grunden för rösträtt. Den som ägde mer fick också fler röster. Nu är det [tydligt] barn man skall ha för att få fler än en röst. Så uppfattar jag det (Seminariedeltagaren Adam i Gustafsson 2004, s. 59).

En annan invändning är att föräldrarna förfuskar barnets röst. Antingen gör det de genom att rösta i sitt eget intresse istället för barnets. Problemet med att människor ofta tänker på sitt eget intresse istället för andras kan ju mycket väl gälla inom familjen också. Eller så förfuskas rösten genom att föräldrarna röstar mot barnets vilja. En 15-åring kan ha en politisk åsikt som kraftigt avviker mot sina föräldrars. Risker finns då att föräldrarna röstar på ett helt annat sätt än vad barnet vill.

En tredje invändning är problemet med vem som är förälder. Det vanliga är att barn har två föräldrar och det är inte säkert att de är eniga om hur barnet bör rösta. Makar kan vara skilda och ha delad vårdnad om barnen. Betyder det att de skall dela på barnens röster? Barn kan också leva med fosterföräldrar eller vara föräldralösa. Vem skall i så fall rösta för dem?

Självfallet är inte ombudsrollen problemfri, men är det oöverstigliga hinder vi talar om? Är dessa problem så stora att tanken på föräldrar som barnens ombud är helt omöjlig? Nej, så illa kan det rimligen inte vara. Vi använder oss av ombud i många olika sammanhang, inte minst inom politiken, och varje ombudsrelation har sina problem. Men istället för att säga att problemen är omöjliga försöker vi lösa dem så gott det går. Ombudsrelationen mellan barn och föräldrar bör därför inte betraktas som något fundamentalt anorlunda, utan som vilken ombudsrelation som helst.

Betraktar vi föräldrarna som ombud blir svaret på den första invändningen, att föräldrarna skulle få extra röster, att frågan är fel ställd. Förr kunde en man få extra röster om han ägde jord, men nu talar vi om människor och inte egendom. Föräldrarna äger inte sina barn. Istället handlar det om att föräldrarna *förfogar* över barnets röst. Att förfoga över någons röst är dock inte detsamma som att äga den. Att barnets rätt till politiskt inflytande delegeras till

föräldrarna som ombud är inte konstigare än när vuxna delegerar politiskt inflytande till varandra. När vuxna går till val överlåter de sitt politiska inflytande till sina förtroendevalda. Därefter är det de förtroendevalda som förfogar över detta inflytande. Vanligtvis brukar vi dock inte tolka detta som att de förtroendevalda därmed har tagit över äganderätten till väljarnas inflytande.

Den andra invändningen tar fasta på problemet med att föräldrarna kan missbruka sin ställning som barnets ombud. Men detta är verkligen inte ett nytt problem. Hur de förtroendevalda sköter sitt uppdrag är ett ämne som knappast någon inte har kommit i kontakt med. Stundtals haglar anklagelserna över de förtroendevalda: de ställer ut vallöften som de inte kan hålla i syfte att bli återvalda, när de väl blivit valda lyssnar de aldrig på sina väljare, de ljuger för att skylla över sina misstag, de tänker bara på sig själva, de slösar med andras pengar osv. Listan över hur dåligt ombudsrelationen fungerar mellan väljare och valda kan göras hur lång som helst. Trots detta menar vi att den ändå går att leva med. Att ombudsrelationen mellan barn och föräldrar skulle vara avsevärt sämre än den mellan förtroendevalda och väljare är knappast troligt.

En viktig skillnad är dock att barn inte kan välja sina föräldrar och inte heller avsätta dem. Den delegation av makt som det rör sig om kan därför knappast sägas vara demokratisk. Är detta ett problem? Onekligen finns det många barn som har det svårt på grund av att de har dåliga föräldrar. Trots detta är dock samhället inrättat så att det ändå är föräldrarna som har rätt att bestämma över barnen. De bestämmer var barnen skall bo, vad de skall äta, vilken skola de skall gå i osv. Om ett barn av någon anledning måste träda inför domstol är det föräldrarna som företräder barnen, och om ett barn äger en förmögenhet är det föräldrarna som förvaltar denna helt efter eget gottfinnande. Kort sagt i alla viktiga frågor som rör barnens liv är det föräldrarna som bestämmer vad som är bäst för barnet. Följaktligen blir det något märkligt att säga att det just inom politiken är olämpligt att barnen företräds av sina föräldrar. Är det ett större problem att föräldrarna bestämmer över barnets röst, vilket i Sverige bara kan ske en gång var fjärde år, än att de be-

stämmer över barnets uppfostran, vilket sker varje dag under 18 års tid? Att påstå att föräldrarna inte kan agera som barnets politiska representanter för att de möjligen skulle komma att missbruka sin ställning blir absurt i ljuset av de andra befogenheter som föräldrarna har över sina barn.

Den sista invändningen rör problemet med att avgöra vem som har rätt att rösta för barnets räkning. Men även detta är ett problem som vi enkelt borde kunna finna en lösning på. Problemet med vem som har rätt att bestämma över barnet existerar redan på andra områden. Alla barn har en målsman och uppstår det en tvist om vem denne är avgörs frågan av en domstol. Rätten att bestämma över barnets röst tillfaller därmed den som av domstolen utsetts att fatta alla andra viktiga beslut i barnens liv.

Tanken på föräldrarna som ombud för barnen är självfallet inte problemfri, men att den därmed också skulle vara omöjlig kan man inte säga. Ombudsrelationer är en naturlig del av det politiska livet. De orsakar problem men vi använder oss av dem ändå. De problem som finns med just föräldrarnas ombudsroll är inte mer annorlunda än de vi känner till sedan tidigare. Föräldrarnas inblandning är därför inget hinder. Tvärtom är det just föräldrarna som gör att alla barn, även de minsta, skall kunna rösta med samma tyngd som vuxna.

Slutsats

I VÅR MODERNA demokrati har vi en grundregel som säger att alla medborgare skall ha rösträtt. Men vi gör ett undantag för barn. Huvudskälet för det är att barn saknar den intellektuella kapacitet som krävs för att kunna fatta välinformerade och omdömesgilla beslut angående statens angelägenheter.

I denna artikel har jag velat ifrågasätta grunden för detta argument, som jag kallat för kompetensargumentet. Det bygger på idéer som möjligen vid tiden för allmänna rösträttens införande föreföll rimliga, men som sedan dess fullständigt förlorat sin relevans. Den fördemokratiska föreställningen, som delades även av en demokrat som J. S. Mill, var att om en stor andel av väljarkåren var dåligt

informerad om politik, så skulle demokratin inte fungera. De obildade grupperna saknade »politisk intelligens», och det fanns därför risk för att demokratin kunde utvecklas till ett pöbelvälde.

Har man en sådan syn på den obildade massan blir det i det närmaste självklart att det också skall finnas en åldersgräns. Mer än 80 år efter allmänna rösträttens införande vet vi dock mycket mer om hur demokratin fungerar. Framför allt vet vi att systemet är mycket mer stabilt än vad de fördemokratiska tänkarna trodde att det skulle vara. En av de huvudsakliga missuppfattningarna hos dem var att de överdrev effekterna av de okunniga väljarna. Som jag har visat finns det dock inget som säger att effekterna skulle vara särskilt stora. Den främsta förklaringen till det är att den okunniga gruppen, trots att den ändå är ganska stor, inte agerar samfällt, som en enda grupp, och inte heller kan sägas vara lättrörlig och lättmanipulerad. Tvärtom visar den sig uppträda ungefär som väljarkåren i övrigt. På samma sätt som övriga väljare sprider de okunniga väljarna sina röster på flera olika partier, vilket visar att de socialisationsfaktorer som påverkar väljare att rösta på ett visst sätt gäller för de okunniga, lika mycket som för de kunniga. Detta gör att de okunniga inte är mer opålitliga än väljarna i övrigt.

Dessa empiriska resultat borde vara tillräckliga för att avfärda kompetensargumentet som ogiltigt. Trots detta förstår jag att min uppfattning, att barn därmed borde ges rösträtt, inte kommer att vinna några omedelbara sympatier. För de flesta är tanken att barn skulle kunna rösta en fråga som överhuvudtaget inte existerar i deras medvetande. Skälet till det är antagligen att vi vuxna fortfarande inte betraktar barn som fullvärdiga medlemmar av vårt samhälle på samma sätt som kvinnor under tusentals år inte heller kunde erhålla ett fullvärdigt medlemskap.

Det finns dock även ytterligare två skäl som mer direkt anknyter till demokratiteorin. Det ena har att göra med vad vi tänker oss att demokratin kräver av den enskilde väljaren. Om demokratin skall fungera krävs det att systemet producerar rationella beslut. För det krävs det i sin tur kunniga och rationella väljare. Alltså kan en åttaåring inte ingå i väljarkåren, säger teorin, eftersom hon tyvärr vare sig

är kunnig eller rationell (Archard 2004, s. 101; Cohen 1975, s. 4).

Här begås dock ett tankefel i och med att man blandar samman systemets rationalitet med de enskilda individernas. Det är det politiska systemet som måste vara rationellt, inte varje enskild individ. Ty som jag visat finns det ingenting som säger att systemet inte klarar av att hantera en ganska stor grupp enskilda individer, som saknar den rationalitet som systemet i övrigt präglas av. Enkelt uttryckt: folket måste vara rationellt, men inte varje enskild medborgare.

Ett annat skäl till varför vi har svårt att tänka oss barn som väljare har med våra föreställningar om röstningen att göra. När Dahl skall förklara varför barn inte kan ha rösträtt säger han att en person som skall vara med att »besluta om lagarna» (»deciding on the laws») måste vara upplyst (Dahl 1989, s. 126). Detta är naturligtvis svårt att ifrågasätta så länge vi betraktar röstning och lagstiftning som en och samma sak. Men är det så? Nej. Det är inte väljarkåren som beslutar vilka lagar vi skall ha, utan detta görs av riksdag och regering. Dessförinnan har lagarna förberetts av en kader av professionella tjänstemän. Om majoriteten av riksdagsledamöter, ministrar och statstjänstemän ersattes med barn, ja, då tror även jag att vi skulle få allvarliga problem. Men detta kommer självfallet inte att hända. Systemet kommer att fungera på samma sätt som nu. Den lagstiftande församlingen kommer att besluta om lagarna, inte väljarkåren.

Dahls uppfattning om röstning bygger på en missuppfattning om vad man de facto gör när man röstar. Röstning är i första hand *inte* ett sätt att förse det politiska systemet med kunskap. Det är inte med valedelns hjälp som man uttrycker idéer, kommer med förslag, argumenterar och debatterar. Röstningen finns inte till för att säkerställa någon form av kvalitet i systemet. För detta finns det andra instrument, t. ex. den fria debatten, det representativa systemet eller den professionella byråkratin. Att rösta innebär ett sätt att fördela makt. Det är ett sätt att försäkra sig om att de som verkligen beslutar om lagarna, de förtroendevalda, inte glömmer att lyssna på alla. Tanken att barn skall kunna rösta blir lättare att smälta om

vi slutar att betrakta röstning som detsamma som att skriva lagar. Barn kan inte författa regeringspropositioner, men de kan räknas som medlemmar av demos vars intressen väger lika tungt som de vuxna medlemmarnas.

→

Stefan Olsson är fil. dr i statskunskap och verksam vid Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI.

Noter

1 Ett flertal intressanta referenser finns dock: Gustafsson 2001 och 2004; Shrag 1975 och 2004; Beckman 2003; Weiman 2002; Bennett, R 2000; van Parijs 1998; Engwall & Söderlind 2001.

2 Dahls huvudsakliga argument för att försvara undantaget för barn är att dessa har en unik relation till sina föräldrar, Dahl 2001, s. 61. Dahl tänker sig alltså att föräldrarnas kärlek till sina barn är en tillräcklig garanti för att barnens intressen skall tillgodoses. Om vi med föräldrar menar barnföräldrar, dvs. de som har barn under 18 år, är dock denna grupp inte mer än en tredjedel av väljarna i Sverige, Oscarsson 2004, s. 25.

3 Den klassiska uttolkaren av detta perspektiv är naturligtvis Schumpeter 1941. En modernare variant på samma tema finns hos Zolo 1992.

4 En god introduktion till diskussionen om röstningsparadoxen finner man i Aldrich 1993.

5 Jag ser alltså inte frågan om rösträttens begränsning som en del av »inklusionsproblemet». Inklusionsproblemet handlar mer om vem som skall räknas som medborgare. Min fråga är vilka medborgare som skall ha rösträtt. Dahl däremot tar sig an problemet genom att först försöka dra gränserna för demos. Att alla som ingår i demos skall ha rösträtt tas för givet (Dahl 2001, s. 44–57). Men detta sätt resonera har ingen motsvarighet i hur rösträttsfrågan de facto har diskuterats historiskt.

6 I vissa länder lever förtjänstargumentet kvar i det att dömda brottslingar förlorar sin rösträtt. Brottslingar anses här inte ha uppfyllt en av samhällets grundläggande plikter, att följa lagen. Därför har de inte gjort sig förtjänta av rösträtten.

7 För idéernas betydelse i svensk debatt se Söderlind 1961.

8 Beckman 2003; Waage i Gustafsson 2004; Shrag 1975 och 2004.

9 Tidigare har också SNS Demokratiråd undersökt medborgarnas politiska kunskaper. Resultaten skiljer sig inte markant från Holmberg & Oscarsson. Petersson 1998, s. 110–117.

10 Siffrorna är en bearbetning av tabellerna 2.2 till och med 2.5 hos Delli Carpini & Keeter.

11 I den amerikanska underökningen är den lägsta andelen rätta svar 1 procent. I den svenska undersökningen är det ingen fråga som får under 26 procent rätta svar. En så

står skillnad kan inte bara bero på skillnaderna mellan länderna, utan beror framför allt på skillnaderna i svårighetsgrad hos frågorna.

12 Att Bennett tittar just på utrikespolitik spelar ingen roll, menar han, eftersom kunskapsnivåerna mellan olika grupper inte skiftar mellan politikområden. Den som har låga kunskaper om utrikespolitik har också låga kunskaper om annan politik.

13 Hur kan det vara så? List & Goodin förklarar: »Under plurality rules the winner does not have to beat all the other options taken together. It has only to beat each of its rivals taken separately...» (s. 285). Den omvända condorceteffekten uppstår endast när det finns två alternativ och den genomsnittliga individuella förmågan att gissa rätt är under 0,5.

14 Om en kandidat tjänar 2 procentenheter innebär detta en förlust på 2 procentenheter för den motstående kandidaten i det fall det finns två kandidater, vilket är normalfallet i USA. Detta gör att skillnaden mellan kandidaterna blir 4 procentenheter.

15 Antalet röstberättigade i valet 2002 var 6 722 152. Om vi antar att 30 procent av dem tillhör den okunniga gruppen blir det 2 016 645,6 väljare. Antalet barn samma år var 1 940 910. Totalt ger det en sammanlagd väljarkår på 8 663 062. Summan av de okunniga och barnen blir 3 957 555,6, vilket är 45,68 procent av den potentiella väljarkåren. (Valmyndigheten 27/9 2002, SCB 5/4 2004.)

16 Senast är det centerpartiet som fört fram detta förslag: Motion 2003/04:K274 av Åsa Torstensson (c) m. fl. och Motion 2003/04:K414 av Kerstin Lundgren (c) m. fl.

17 Ur rättvisesynpunkt skulle man däremot kunna hävda att en 16-årsgräns är bättre än en 18-årsgräns eftersom den inte skulle diskriminera kunniga väljare i 16–17 års åldern. Argumentet skulle i så fall vara att vi åtminstone inte skall utesluta någon som är kunnig. Genom att sänka åldersgränsen får vi förvisso vi in många nya okunniga personer i väljarkåren, men vi stänger i alla fall inte ute någon som är kunnig. Problemet med detta argument är dock att det förmodligen går att hitta kompetenta personer även under 16 år. För att vara helt säker på att vi fångar in alla kompetenta personer borde vi i så fall sänka åldersgränsen ytterligare, till kanske 10 år. Jfr. Shrag 1975, s. 450–451. Jag menar dock att om vi går så långt har vi redan fått in så många okunniga personer i väljarkåren att vi lika gärna kan gå hela vägen ut.

Referenser

- ALDRICH, JOHN H., »Rational Choice and Turnout», *American Journal of Political Science*, vol. 37, nr 1, 1993.
- ARCHARD, DAVID, *Children: Rights and Childhood*, London: Routledge, 2004.
- BARTELS, LARRY M., »Uninformed Votes: Information Effects in Presidential Elections», *American Journal of Political Science*, vol. 40, nr 1, 1996.
- BECKMAN, LUDVIG, »Demokrati och kompetenskrav: Barn, ungdomar och rätten till politiskt inflytande», i Jonsson, B. och Roth, K. (red.), *Demokrati och lärande: Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*, Lund: Studentlitteratur, 2003.
- BENNETT, ROBERT W., »Should Parents Be Given Extra Votes on Account of Their Children?: Toward A Conversational Understanding of American Democracy», *Northwestern Law Review*, vol. 94, nr 2, 2000.

- BENNETT, STEPHEN E., »Know-Nothings' Revisited: The Meaning of Political Ignorance Today», *Social Science Quarterly*, nr 69, 1988.
- BENNETT, STEPHEN E., »Know-nothings' Revisited Again», *Political Behaviour*, vol. 18, nr 3, 1996.
- COHEN, CARL, »On the Child's Status in the Democratic State: A Response to Mr. Schrag», *Political Theory*, vol. 3, nr 4, 1975.
- DAHL, ROBERT, *Democracy and Its Critics*, New Haven: Yale University Press, 1989.
- DAHL, ROBERT, »Demokrati som procedur», i *Idéer om demokrati*, Tidens idéserie vol. 5, Stockholm: Prisma, 2001.
- DELLI CARPINI, MICHAEL X., OCH KEETER, SCOTT, »Stability and Change in the U.S. Public's Knowledge of Politics», *The Public Opinion Quarterly*, vol. 55, nr 4, 1991.
- DELLI CARPINI, MICHAEL X., OCH KEETER, SCOTT, »Measuring Political Knowledge: Putting First Things First», *American Journal of Political Science*, vol. 37, nr 4, 1993.
- DELLI CARPINI, MICHAEL OCH KEETER, SCOTT, *What Americans Know about Politics and Why It Matters*, New Haven: Yale University Press, 1996.
- ELLIS, INGUNN OPHEIM, »Politisk kunnskap blant norske velgere», i Aardal, Bernt (red.), *Velgere i villrede...: En analyse av stortingsvalet 2001*, Oslo: N.W. Damm och Søn AS, 2003.
- ENGWALL, KRISTINA, *Gör barn till medborgare! Om barn och demokrati under 1900-talet*, Demokratiutredningen, SOU 1998:97, Stockholm: Fritzes förlag, 1998.
- ENGWALL, KRISTINA OCH SÖDERLIND, INGRID, »Barn och demokrati i ett historiskt perspektiv», i Jönsson, C., *Rösträtten 80 år*, Stockholm: Justitiedepartementet, 2001.
- ESTLUND, DAVID, »Making Truth Safe For Democracy», i Copp, D, Hampton, J och Romer, J. E. (red.), *The Idea of Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- ESTLUND, DAVID, *Democracy*, Oxford: Blackwell Publishers, 2002.
- FAGUET, ÉMILE, *Inkompetenskulten*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1916.
- FARSON, RICHARD, *Birthrights*, New York, Macmillan Publishing Co., Inc., 1974.
- GOPOIAN, J. DAVID OCH HADJIHARALAMBOUS, »Late-Deciding Voters in Presidential Elections», *Political Behaviour*, vol. 16, nr 1, 1994.
- GROFMAN BERNARD OCH FELD, SCOTT, »Rousseau's General Will: A Condorcetian Perspective», i Estlund, D. (red.), *Democracy*, Oxford: Blackwell Publishers, 2002.
- GUSTAFSSON, GUNNEL, »Rösträtten och barnen», i Jönsson, C. (red.), *Rösträtten 80 år*, Stockholm: Justitiedepartementet, 2001.
- GUSTAFSSON, GUNNEL, *Rösträtt för barn – en demokratisk framtidsfråga?*, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå: Umeå universitet, 2004.
- HOLMBERG, SÖREN OCH OSCARSSON, HENRIK, *Väljare: Svenskt väljarbeteende under 50 år*, Stockholm: Norstedts juridik, 2003.
- JENNINGS, M. KENT, »Political Knowledge Over Time and Generations», *The Public Opinion Quarterly*, vol. 60, nr 2, 1996.
- LAU, RICHARD R. OCH REDLAWSK, DAVID P., »Voting Correctly», i Niemi och Weisberg (red.), *Controversies in Voting Behaviour*, Washington DC: CQ Press, 2001.
- LE BON, GUSTAVE, *Massans psykologi*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1912.
- LIST, CHRISTIAN OCH GOODIN, ROBERT E., »Epistemic Democracy: Generalizing the Condorcet Jury Theorem», *Journal of Political Philosophy*, vol. 9, nr 3, 2001.
- KUKLINSKI, JAMES H. ET AL., »Misinformation and the Currency of Democratic Citizenship», *Journal of Politics*, vol. 62, nr 3, 2000.

- MILL, JOHN STUART, *Om det representativa styrelsesättet*, Norrköping: Föreningens Boktryckeri, 1862.
- MILLER, NICHOLAS R., »Information, Individual Errors, and Collective Performance: Empirical Evidence on the Condorcet Jury Theorem», *Group Decision and Negotiation*, nr 5, 1996.
- MILNER, HENRY, *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*, Hanover N.H: University Press of New England, 2002.
- Motion 2003/04:K414 av Kerstin Lundgren (c) m.fl.
- Motion 2003/04:K274 av Åsa Torstensson (c) m.fl.
- NIEMI, RICHARD G. OCH WEISBERG, HERBERT F., *Controversies in Voting Behaviour*, Washington DC: CQ Press, 2001.
- OLSSON, STEFAN, *Den svenska högers anpassning till demokratin*, Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, nr 136, Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek, 2000.
- OSCARSSON, HENRIK, »Barnfamiljer röstar och prioriterar ungefär som alla andra», i Gustafsson, G. (red.), *Rösträtt för barn – en demokratisk framtidsfråga?*, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå: Umeå universitet, 2004.
- VAN PARIJS, PHILIPPE, »The Disfranchisement of the Elderly, and Other Attempts to Secure Intergenerational Justice», *Philosophy and Public Affairs*, vol. 27, nr 4, 1998.
- PAGE, BENJAMIN I. OCH SHAPIRO, ROBERT Y., *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences*, Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- PETERSSON, OLOF, ET AL., *Demokrati och medborgarskap*, Stockholm: SNS Förlag, 1998.
- POLE, J.R., *The American Constitution – For and Against: The Federalist and Anti-Federalist Papers*, New York: Hill and Wang, 1987.
- SCB, *Befolkningsstatistik i sammandrag 1960–2003*, 5/4 2004, från <http://www.scb.se>, citerad 30/9 2004.
- SCHRAG, FRANCIS, »The Child's Status in the Democratic State», *Political Theory*, vol. 3, nr 4, 1975.
- SCHRAG, FRANCIS, »Children and Democracy: Theory and Policy», *Politics, Philosophy och Economics*, vol. 3, nr 3, 2004.
- SCHUMPETER, JOSEPH A., *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York: Harper och Brothers Publishers, 1942.
- SÖDERLIND, DONALD, »Demokrati och parlamentarism i svensk högerpress 1918–1922», i Kihlberg, M. och Söderlind, D. (red.), *Två studier i svensk konservatism 1916–1922*, Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, nr 41, Uppsala: Statsvetenskapliga inst., 1961.
- TINGSTEN, HERBERT, *Demokratis seger och kris*, Stockholm: Bonniers förlag, 1933.
- Valmyndigheten, *Val 2002 – Resultatredovisning: Slutlig sammanräkning*, 27/9 2002, från <http://www.val.se>, citerad 30/9 2004.
- WAAGE, TROND, »Stemmerett for barn! Et demokratisk fremtidsproblem? Det norske perspektivet», i Gustafsson, G. (red.), *Rösträtt för barn – en demokratisk framtidsfråga?*, Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet, 2004.
- WEIMAN, MIKE, *Wahlrecht für Kinder: Eine Streitschrift*, Berlin: Beltz Verlag, 2002.
- ZOLO, DANILO, *Democracy and Complexity: A Realist Approach*, Cambridge: Polity Press, 1992.